

Ungdommens idealer

En kvalitativ/kvantitativ studie av verdsettinger blant norsk ungdom

The ideals of youth

A qualitative/quantitative study of valuations among Norwegian youth

Jan Frode Haugseth

Førsteamanuensis i pedagogikk, Institutt for lærerutdanning, NTNU

jan.f.haugseth@ntnu.no

Sammendrag

I denne artikkelen kategoriserer jeg generelle trekk ved 381 norske 19-20-åringers idealer. Empirien består av fokusgruppeintervjuer med 18 ungdommer, og en kvalitativ/kvantitativ spørreundersøkelse med 363 svar. Informantene er rekruttert fra hele Norge via betalte annonser på Facebook og Instagram.

Rent metodisk har jeg undersøkt hvilke egenskaper informantene forteller om når jeg spør åpent hvem og hva som inspirerer dem. Jeg anvender et analytisk redskap fritt etter Boltanski og Thévenots (2006) handlingsteori for å diskutere resultatene. Resultatet gir et pluralistisk perspektiv på hvilke idealer som er legitime blant unge i dag, og jeg ser nærmere på de mest utbredte idealkategoriene knyttet til omsorg og prestasjon.

Sammenstilt med tidligere undersøkelser ser idealer knyttet til prestasjon ut til å være mer utbredt i dag. Informantene verdsetter i nærmest like stor grad familie og venners prestasjoner som deres evne til å yte trygghet og omsorg. Avslutningsvis drøfter jeg mine funn i lys av nyere norsk ungdomsforskning, og konkluderer med at idealer som både verdsetter trygge relasjoner og gode resultater ser ut til å være utbredt.

Nøkkelord

Ungdom, verdsetting, idealer, pragmatisme, kultur

Abstract

In this article I categorize general features of 381 Norwegian 19-20 year old's ideals. The data consists of focus group interviews with 18 young people, and a qualitative / quantitative survey with 363 responses. The informants are recruited from all over Norway via paid ads on Facebook and Instagram.

Methodically, I have investigated what qualities my informants provide, when I ask openly who inspires them. I use an analytical tool inspired by Boltanski and Thévenot's (2006) action theory, to discuss the results. The result provides a pluralistic perspective on what ideals are legitimate amongst Norwegian youth, and I focus on the most widespread ideals in my sample, related to caring and achievements as worthy.

In comparison with previous surveys, ideals related to achievements appear to be more prevalent today. Ideals linked to both care and achievement are about as common and informants almost equally appreciate family and friends' achievements as of their ability to provide security and care. Finally, I discuss my findings considering recent Norwegian youth research, and concludes that ideals that both value safe relationships and good results appear to be widespread.

Keywords

Youth, valuations, ideals, pragmatism, culture

Hvem og hva inspirerer norsk ungdom?

Siden 90-tallet har den norske ungdomskulturen endret seg. De unge har blitt mere skikkelige, og de er i mindre grad enn tidligere opprørske eller i konflikt med autoriteter og eldre generasjoner. Dagens unge er mer veloppdragne, de trener mer, ruser seg mindre og debuterer senere seksuelt, samtidig som færre blir kriminelle (Øia & Vestel, 2014). De fleste lever aktive liv, der venner, familie, skole, trening og digital fritid spiller en stor rolle i hverdagen. Samtidig viser Ungdata-undersøkelsene at båndene mellom ungdom og foreldre har blitt forsterket de senere årene (Bakken, 2018). Unge i dag tilbringer også mer tid i ulike pedagogiske institusjoner enn generasjonene før dem. Thomas Nordahl har estimert at barn tilbringer fem ganger så mye tid i ulike pedagogiske institusjoner fram til de blir ti år, sammenlikna med hva som var tilfelle for 40–50 år siden (Nordahl, 2012). Norsk ungdom har, i likhet med andre ungdommer i Skandinavia, høy tillit til institusjoner. Tilliten til det demokratiske styresettet er økende (Huang, Bruun, Lieberkind & Arensmeier, 2018). Ungdom generelt har opplevd økende velstand og vokst opp i familier med relativ trygg økonomi, og dette har gjort dem materialistiske og relativt forbruksorienterte (Hellevik & Hellevik, 2016).

I de senere årene har det også blitt rapportert flere psykiske helseplager. Det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene til endringen, men undersøkelser peker i retning av at skolerelatert stress og et negativt selvbilde spiller inn, særlig blant jenter. Siden 2017 ser vi også at noen flere blir involvert i kriminalitet eller annen problematferd som nasking, hærverk eller bruk av hasj, særlig blant gutter (Bakken, 2017, 2018; Eriksen, Sletten, Bakken, & Von Soest, 2017).

Ungdoms livssjanser er antakelig minst like påvirket av klassebakgrunn og institusjonelle strukturer som tidligere. Men antakelig har de en større grad av selvrefleksivitet sammenliknet med tidligere generasjoner (Krange & Øia, 2005, s. 130–146). Foros & Vetlesen (2015, s. 212, 262) viser at det norske kulturbildet har endret seg i retning av at barn og unge i mindre grad møter danning og oppdragelse. Mens skolen, mediene og arbeidslivet formidler i stedet mål og krav som krever stor grad av selvdisiplinering hvis de skal nås.

Det kan synes som om vi i løpet av noen tiår har gått fra en ungdomskultur som gjør opprør mot foreldre og autoriteter, til en ungdomskultur som først og fremst fremmer individualisering og en sterkere indre disiplin. For å undersøke dette analyserer jeg de unges idealer ut fra hvordan de beskriver sine rollemodeller. Hensikten er å beskrive norsk ungdomskultur ut fra hva de unge verdsetter. Avslutningsvis drøfter jeg mine funn i lys av nyere norsk ungdomsforskning.

Legitime rollemodeller og idealer

Teigen mfl. (2000) gjorde to studier av norske barn og unges forbilder og idealer på 90-tallet og sammenliknet med lignende undersøkelser gjort i løpet av de siste hundre år. To utvalg unge ble spurt om hvem de helst ønsket å ligne på, hvilke karakteristikk som var ønskelige, og hvem som hadde slike egenskaper. Forfatterne fant at kjendiser og personlig bekjente oftest ble trukket fram som subjekter de unge ønsket å ligne på. Nytt på 1990-tallet var også at relativt mange oppga at de ønsket å være «seg selv» – noe som ble tolket som en tendens mot individualisering, et ønske om å være unik og autentisk. I løpet av hundre år hadde de unges rollemodeller endret seg fra å være orientert mot historiske skikkelser, til mediefigurer og «seg selv». Når det gjelder de idealene som ble trukket fram som viktigst kom ærlighet øverst, etterfulgt av det å være sosial og utadvendt. Moralske og sosiale kvaliteter ble høyere verdsatt enn prestasjoner og utseende.

Mens Teigen mfl. (2000) spør hvem unge helst ville være som, spør jeg hvem og hva mine informanter er inspirert av. Jeg tenker at de unge kan verdsette rollemodeller og idealer uten

at de nødvendigvis vil være sånn selv, snarere tar de utgangspunkt i hva som regnes som legitimt. Jeg støtter meg til en sosiologisk handlingsteori utviklet av Boltanski & Thévenot (1999, 2006), Boltanski & Chiapello (2005) og Boltanski (2012). Her er grunntanken at fenomener kan undersøkes og beskrives ut fra kritikk, verdsetting, legitimering og/eller rettferdiggjøring.

Aktørene – i dette tilfellet 19-20-åringer – blir handlingsteoretisk utstyrt med en kritisk kapasitet. Denne gir dem evne til å vurdere og handle i sosiale situasjoner, men også legitimere eller rettferdiggjøre sine vurderinger og handlinger om det skulle være nødvendig. Hva som regnes som legitimt vil kunne variere, og enhver situasjon vil kunne romme ulike forståelser som alle vil kunne være legitime. Legitime forståelser eksisterer likevel i et spenningsforhold. De vil alltid være bygd på kognitive evalueringer – og dermed er de et uttrykk for en refleksiv forståelse, mening eller moral. Den sosiale sfæren blir dermed ikke forstått ut fra dominans og hegemoni, men som pluralistisk: Et større offentlig rom hvor det er plass til et mangfold av idealer, men også konflikter, kritikker, lokale avtaler og kompromisser (Jagd, 2011, s. 345–6). Hva som er legitimt, vil også være kulturelt og historisk betinget – muliggjort av det samfunnet og den kulturen de unge er en del av. Kulturen gir føringer for hva som er mulig å tenke, uttrykke og gjøre. Blant både norske og franske akademikere har lignende perspektiv avstedkommet diskusjoner om sammenhengen mellom nivåer, handlings-teori og metode, se for eksempel Andersen og Mangset (2012) og Lemieux (2014). Slik jeg ser det utfyller Boltanski & Thévenots perspektiv sosiologiske forklaringer hvor man først og fremst er opptatt av klasser, skjulte motiver eller nedarvede/tillærte tanke-, adferds- eller smaksmønstre som strukturerende for handling.

Boltanski & Thévenot er mest kjent for forestillingen om verdiverdener.¹ Begrepet er beslektet med forestillinger om diskurser, rasjonaliteter eller logikker, og kan forstås som kognitive kategoriseringer som har utbredt legitimitet på både mikro- og makronivå. Disse uttrykkes språklig, men representerer mer enn bare et vokabular; verdiverdener består av prinsipper og relasjoner, samt referanser til verdighet, tester, subjekter og objekter, som både har en historisk forankring og som aktørene tillegger viktighet og mening i konkrete situasjoner.² Verdiverdenene kan endres, og det kan oppstå nye – men det krever i så fall bred mobilisering (Boltanski & Chiapello, 2005; Haugseth, 2014, s. 440–444).

I denne analysen ser jeg på noen av elementene i en verdiverden, nemlig hvilke subjekter som verdsettes, og hvilken form for verdsetting det er snakk om. Selv om jeg i mindre grad observerer kritikker og rettferdiggjøringer direkte, vil resultatet likevel kunne gi en indikasjon på hvilke idealer som anerkjennes i moderne norsk ungdomskultur.³ Jeg sorterer idealene jeg finner i kategorier som representerer ulike former for verdsetting.

Resultatet kan si oss noe om hvilke idealer som gyldiggjøres av ungdom fra hele Norge, og som er både beskrivende og strukturerende for norsk ungdomskultur. Beskrivende, fordi

-
1. Begrepet har ulike betegnelser. Orders of worth, worlds, cities og logics brukes i Boltanski & Chiapello (2005) og Boltanski & Thévenot (1999, 2006).
 2. For en gjennomgang om de ulike komponentene en verdiverden består av, se f.eks. Boltanski & Thévenot 2006, s. 140–144).
 3. Jeg må understreke at jeg ut fra det datamaterialet jeg presenterer, ikke kan påstå at kategoriene jeg utvikler er verdiverdener med generell utbredelse. Denne artikkelens problemstilling og format gir heller ikke rom for å diskutere mine kategorier opp mot eksisterende verdiverdener, selv om dette kunne vært interessant. Følgende gjelder likevel for mine informanter: Selv om de står fritt til å velge mellom helt ulike typer subjekter og ulike idealer, verken vil eller kan de benytte helt personlige eller tilfeldige verdsettinger når de forteller meg om det som inspirerer dem. Verdsettingen må også kvalifisere, den må altså kunne forstås som gyldig og logisk for andre. Boltanski og Thévenot bruker ordet «qualify» i engelsk oversettelse (som jeg oversetter med kvalifisere/gyldiggjøre) til å beskrive (a) hvordan noe kan beskrives gjennom sammenligning (å vurdere ekvivalens), (b) hvordan dette utgjør en kategorisering som også forutsetter (c) inskribering av en performativ kode og (d) referanse til et felles beste (Boltanski & Thévenot, 2006, s. 1, 359).

idealene sier noe om hvilke muligheter og ambisjoner de unge identifiserer i samtida. Strukturerte gjennom at idealene representerer en forbindelse mellom det partikulære og det generelle, de anvendes for å forklare, kritisere og legitimere situasjoner i unges eget liv, samtidig som de representerer og henter legitimitet fra kulturelt baserte verdier (Boltanski & Thévenot, 2006, s. 35–37).

Utvalg og metode

Informantene er 19-20 år, og har vervet seg etter å ha sett målrettede annonser for å delta i forskningsprosjekt på Facebook eller Instagram. Jeg gjennomførte sju fokusgruppe-intervjuer med til sammen 18 deltakere i Trondheim, Oslo, Bergen og Tromsø. Etterpå ønsket jeg å studere noen funn i et større utvalg. Jeg lagde et anonymt spørreskjema med spørsmål fra intervjuene som åpne svarkategorier og la til spørsmål om demografi, mediebruk, trivsel og innsats på skole og fritid, vurderinger av bekymringer, egen selvstendighet m.m. Høsten 2017 sendte jeg ut undersøkelsen via ovennevnte annonseringsverktøy til 19-20 åringer i alle fylker i Norge. Kampanjen gikk i noen uker, fram til jeg hadde brukt opp annonsebudsjettet på 12 000,-. Etter at kampanjen var ferdig hadde annonsen generert 1817 klikk. Av dette bidro 652 informanter med data i spørreundersøkelsen. I tillegg til de 18 som allerede hadde deltatt i fokusgruppeintervju, svarte 363 på spørsmålet som utgjør grunnlaget for spørsmålet jeg er opptatt av i denne artikkelen, *hvem og hva som inspirerer*.

Andelen 18–29-åringer som bruker Facebook var høsten 2017 92 % menn og 96 % kvinner og for Instagram henholdsvis 66 % menn og 86 % kvinner.⁴ Jeg har derfor grunn til å tro potensiell rekkevidde for kampanjen var relativt stratifisert og variert. Det er imidlertid ingen tvil om at utvalgskvaliteten er begrenset gjennom selvseleksjon. Jeg regner det som sannsynlig at informanter med spesiell interesse for temaet, eller med lyst eller tid til å delta i undersøkelser, i større grad er representert.

Jeg inkluderte info om den demografiske sammensetningen av utvalget for å kunne vurdere datakvaliteten. Tabellene 1 til 3 viser utvalgssammensetning. Tabell 1 presenterer kjønnsfordeling og bosted. Tabell 2 viser informantenes trossamfunn, og om de definerer seg selv som troende.

Tabell 1: Kjønn og bosted

	Storby	By	Tettsted	Bygd	Sum
Mann	42	41	26	18	127
Kvinne	57	62	56	58	233
Sum	99	103	82	76	360

Tabell 2: Tro og medlemskap i livssynssamfunn

	Statskirka	Annet kristent trossamfunn	Humanetisk forbund	Islamsk/Buddhistisk/hinduistisk	Ingen	Sum
Troende	49	21	0	3	6	79
Ikke-troende	139	4	26	5	92	266
Sum	188	25	26	8	98	345

4. Hentet fra: <https://www.ipsos.com/nb-no/ipsos-some-tracker-q217>

Jeg har også lagd en enkel klasseindikator ut fra hvilket yrke informantenes foreldre har, men siden svarene her ble angitt som ren tekst er datakvaliteten varierende.⁵ Jeg har sortert de tydelige svarene etter en ISCO08-kategorisering (Michalos, 2014) og ignorert usikre svar. Når foreldrene har yrker i ulike kategorier, har jeg alltid valgt den øverste kategorien i tråd med ISCO08 – dvs. hvis en informant oppgir at en forelder er webdesigner og den andre avdelingsleder, har jeg kategorisert vedkommende etter «nivå 1 (12) Administrative and commercial managers», ikke en «nivå 2(25) Information and communications technology professionals». Jeg har i liten grad informasjon om hvem av foreldrene som har den ene eller den andre stillingen.

I tabell 3 finnes en oversikt over oppgitte yrker hos foreldrene. Kategori 3-10 ifølge ISCO08 er slått sammen.

Tabell 3: Klasseindikator ut fra foreldres yrker

Minst en av foreldre	
... er direktør, leder, rektor, regionsjef eller innehar styreverv	65 (18,9 %)
... har akademisk utdanning eller utdanning i store profesjoner som lege, lærer, advokat, sykepleier eller er ansatt som rådgivere	187 (54,4 %)
... har en teknisk fagutdanning eller er håndverker, jordbruker, fisker, maskinarbeider, sjåfør, frisør, jobber med prosesseteknikk eller som ufaglært	92 (26,7 %)

Utvalget har altså spredning, men er skjevfordelt i retning flere deltakende kvinner enn menn, og større andel ikke-troende deltakere enn troende, og få troende med bakgrunn fra andre religioner enn kristendom. En klar overvekt oppgir også at en eller begge foreldre har en akademisk utdanning. Jeg forsøker å håndtere skjevhetene gjennom å kommentere underveis i analysen, og ellers legge hovedvekten av diskusjonen på funn som har tydeligst representasjon i alle ovennevnte kategorier.

Framgangsmåte

I analysen av intervjuene har jeg sett etter verdsettinger i de unges fortellinger, spesielt når det er snakk om hvem og hva som inspirerer. I spørreundersøkelsen ble spørsmålet formulert eksplisitt, med mulighet for å svare som ren tekst:

Tenk på en person som virkelig inspirerer dere – hvem er dette, og hvilke egenskaper har vedkommende?

I analysearbeidet har jeg sett på hvilke subjektrelasjoner og idealer som er nevnt. Jeg skiller mellom tre typer rollemodeller – de nærmeste (som har personlige og direkte relasjoner), institusjonelle (som har direkte relasjoner, men som også er knyttet til en jobb eller et verv – som lærere, ledere i ungdomsklubben, trener etc.) og medierte rollemodeller (f.eks. skuespillere, kjendiser, sportsstjerner, bloggere eller entreprenører). Inspirert av Boltanski og Thévenot er jeg spesielt opptatt av adjektiv og verb, som peker fram mot en kvalitet, storhet eller en form for verdsettelse (Boltanski & Thévenot, 2006, 141-143):

5. Noen informanter svarer at forelderen arbeider som «ph.d.» eller «leder» – men det er uklart om dette representerer en stilling eller en grad, eller hvilket fag eller yrke det er snakk om. Slike tilfeller er ikke regnet med.

Mormor inspirerer meg fordi hun er et godt menneske med gode verdier, som bryr seg om andre mennesker og som er engasjert i å hjelpe andre (Kvinne, 19 år fra Mandal).

Zlatan Ibrahimovic. Ble noe av han til tross for en tung og vanskelig oppvekst (Mann, 20 år fra Oslo).

I begge eksemplene oppgis et subjekt, henholdsvis mormor og fotballspilleren Zlatan Ibrahimovic. Sistnevnte er en anerkjent svensk fotballspiller med bosnisk/kroatisk opprinnelse, og oppvekst i Malmö. På det tidspunktet undersøkelsen ble foretatt spilte han på Manchester United, og det er allment kjent at oppveksten var preget av omsorgssvikt og problematferd som simple tyverier og slåssing.⁶ Likevel ble han en av Skandinavias mest ettertraktede profesjonelle fotballspillere gjennom tidene, en typisk suksesshistorie.

Subjektet «mormor» blir forklart med at hun er «et godt menneske med gode verdier, som bryr seg om andre mennesker ...». Informanten verdsetter at mormor er omsorgsfull, og dette er en kvalitet mange unge trekker fram. Zlatan blir på sin side nevnt fordi han «[...] ble noe av [...] til tross for en tung og vanskelig oppvekst». Informanten verdsetter det å hevde seg mot alle odds, en form for verdsetting som er vesentlig forskjellig fra verdsettingen av mormor, men som informanten likevel deler med mange andre. Jeg har derfor skilt disse i to ulike idealkategorier, en for idealer som kan knyttes til det å være omsorgsfull, og en for idealer som kan knyttes til det å hevde seg eller å prestere.⁷

Slik har jeg gått gjennom empirien, og kategorisert beskrivelser etter de formene for verdsetting som informantene benytter når de gir sine påstander mening og legitimitet. Kategoriseringen er dermed ikke utelukkende konstruert av meg som forsker, for den tar hensyn til hvordan verdsettingene blir kvalifisert, og de logiske sammenhengene som følger av dette. Ingen av informantene påstår at mormor «bryr seg om andre til tross for en vanskelig oppvekst». Ingen verdsetter Zlatan eller Elon Musk fordi de er «utrolige snille, omtenkssomme eller kjærlige». Kategoriene viser dermed ulike former for legitime verdsettinger.

Spørsmålsstillingen – hvem og hva inspirerer – bidrar til å skissere en ungdomskultur hvor rollemodeller med negative konnotasjoner ser ut til å mangle. Man kunne tenke seg at flere av de unge ville nevne rollemodeller som mer generelt ikke ville kunne regnes som legitime – slik det var på 70/80/90-tallet da mange unge lot seg inspirere av rockestjerner eller alternativ-kulturer. Man kunne ha tenkt seg at flere unge trakk fram egenskaper hos topp-bloggere eller forbilder knyttet til samtidige medieprodukter, som *Game of Thrones*, *Avengers* eller populære dataspill. Men dette skjer i svært liten grad i mitt utvalg. Informantene mine trekker i liten grad fram rollemodeller eller idealer som kan knyttes direkte til kjøpepress, motepress, kroppspress eller narsissisme etc. Dette kan ha flere forklaringer, for eksempel at personer som verdsetter toppbloggere, mote, kroppsfokus osv. ikke har deltatt i undersøkelsen, eller at den typen refleksjon som kreves for å svare på spørsmål om hvem og hva som egentlig inspirerer, gjør at nonrefleksive handlingsmønstre ikke blir fanget opp. Jeg vil understreke at jeg ikke mener at biologiske, psykologiske eller andre non-refleksive aspekter ikke påvirker norsk ungdom, men i denne analysen er det refleksive og kulturelle aspekter jeg er opptatt av.

For meg som forsker representerer framgangsmåten en mulighet til å løsrive meg fra mine egne meninger og min egen refleksivitet, og la de unge komme til orde og prate ut fra egen tenkning. Jeg systematiserer empirien ut fra verdsettinger ungdommene trekker fram, sam-

6. Fortalt f.eks. i *Jeg er Zlatan*, utgitt på Font Forlag (2011).

7. For ordens skyld, det forekommer selvfølgelig at informanter viser til flere typer verdsettinger på en gang. I så fall registrerer jeg verdsettingene i flere kategorier.

tidig som jeg også har Boltanski & Thévenots rammeverk i bakhodet. Jeg ser på dette som et godt kompromiss mellom å ha en åpen tilnærming, anerkjenne unges evne og vilje til å delvis bestemme og forme egne liv ut fra noe de tror på selv, og i tillegg kunne situere empirien kulturelt.

Analyse

Da jeg gjennomførte de kvalitative fokusgruppeintervjuene, la jeg merke til at de unge oftest trakk fram sine nærmeste når de pratet om hvem som inspirerte dem. Informantene snakket ellers om lærere de hadde hatt, samfunnsdebattanter og kjendiser som Ulrikke Falch fra NRK-serien Skam, eller entreprenører som Elon Musk. I spørreundersøkelsen viste 56 % til de nærmeste når de beskrev sine inspirasjonskilder, mens de institusjonelle og medierte rollemodeller ble nevnt av 22 % hver.

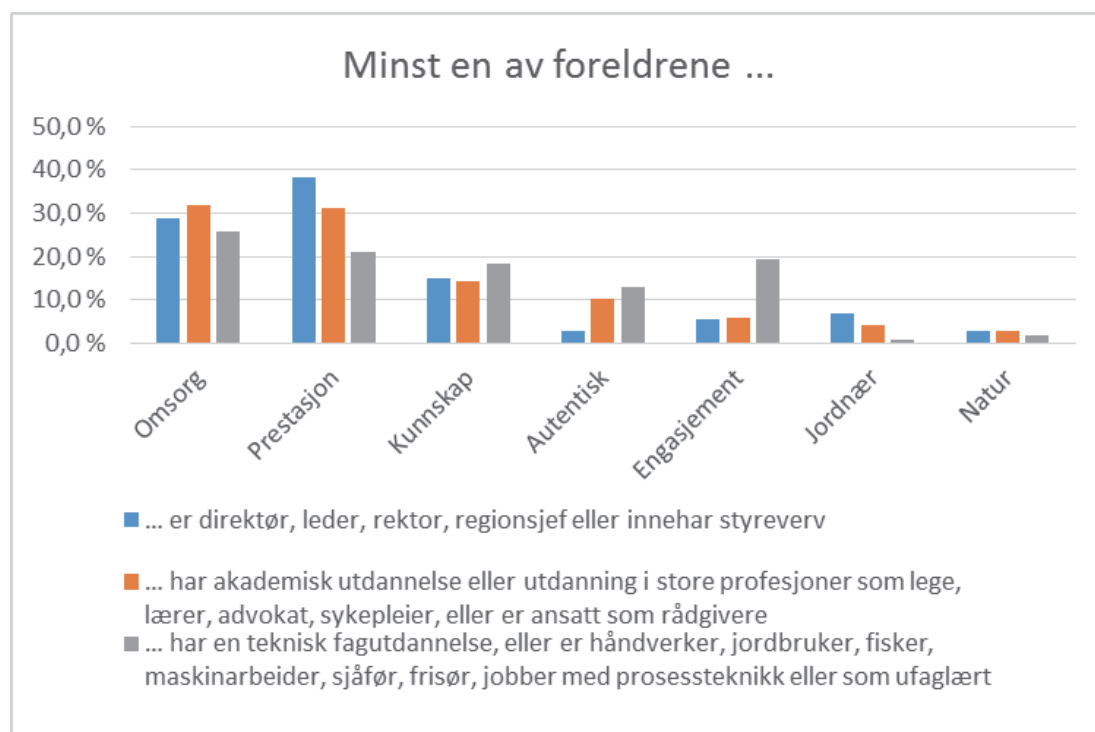
Selv om jeg forventet at de nærmeste ville bli mye referert til, i tråd med senere års ungdomsforskning (se f.eks. Bakken, 2016 og Øia & Vestel, 2014), hadde jeg ingen spesielle forventninger til hvilke egenskaper informantene ville verdsette. Ut fra materialet mitt kunne jeg konstruere sju ulike idealkategorier. Jeg gjengir disse i tabell 4.

Tabell 4: Idealkategorier hos unge

Ideal-kategori	Hva verdsettes?	Beskrivelser fra empirien	Utbredelse i utvalget
Omsorg	å være omsorgsfull	omsorgsfull, utrolig snill, omtenksom, kjærlig, positiv holdning, får fram det beste i folk, åpen, positiv, imøtekommende, å se (folk/alle), anerkjenne, varm, være uselvvisk, forståelsesfull, gavmild, (ha) tro på, hjelpe (folk i nød)	31 %
Prestasjon	å hevde seg, å prestere	(å ha) stå-på-vilje, kjempe (mot alle odds), pågangsmot, å være sterk, (nå) mål, ambisiøs, bestemt, trygg på seg selv, driftig, presis, ha god arbeidsmoral, ha gjennomføringsevne, hardtarbeidende, produktiv	32 %
Kunnskap	å være rasjonell og reflektert	reflektert, smart, kan alt, flink til å lære bort, faglig dyktig, klok, kritisk, oppfinnsom, fremtidsrettet, innovativ, lærerik, velartikulert, intelligent, nysgjerrig	16 %
Autentisk	å være seg selv, å være ærlig	(være) seg selv, ærlig, å inspirere (med sin person eller sine handlinger), karismatisk, kreativ, lidenskapelig, autentisk, entusiastisk, få deg til å føle (hva som helst), å være unik/å ha noe (som andre ikke har), gå egne veier, ikke bry seg (om hva folk mener), artistisk	11 %
Engasjere	det å engasjere seg i noe større (f.eks. politisk)	engasjement, radikal, verdier, ønsker å gjøre en forskjell (i verden), å handle (i motsetning til å bare prate), (være) engasjert, samfunnsbevisst, «ofre seg» for en større sak, å nå fram til mange/alle, å brenne for noe	6 %
Jordnær	å være jordnær, uhøytidelig	jordnær, enkel, avslappet, smidig, tilpasse seg situasjonen, praktisk, tilnærmelig, uhøytidelig, ydmyk, være alene, simpel, fleksibel	3 %
Grønn	å være opptatt av klima/natur	være opptatt av naturen, klima, indre ro, bidra til miljøet	2 %

Disse sju kategoriene har klare referanser i materialet, og de er representert på tvers av de demografiske variablene. Når det kommer til omfang, er omsorgsorientering og prestasjonsorientering de desidert mest referert i utvalget, med totalt sett 63 % av alle representasjoner.

Kan resultatet være uttrykk for generelle tendenser i norsk ungdomskultur? Utvalget er for lite for å si noe sikkert, men jeg vil argumentere for at deler av resultatene kan ha et betinget generaliseringspotensiale. En hovedtendens – at de unge oppgir å være mest inspirert av sine nærmeste – bryter ikke med inntrykket fra annen nyere ungdomsforskning (se for eksempel Ungdata-undersøkelsene og Øia og Vestel (2014)). Og når resultatene sees på bakgrunn av de demografiske variablene, er det uansett idealkategoriene omsorgsorientering eller prestasjonsorientering som er mest utbredt, med noen forutsigbare variasjoner: En litt større andel troende, og litt flere kvinner enn menn, verdsetter omsorg, men omsorgsorientering og prestasjonsorientering er uansett de to mest utbredte kategoriene. Det samme gjelder om informantene bor på bygda, på et tettsted eller i norske byer.

Figur 1: Verdsatte idealkategorier etter ISCO08. En informant kan referere til flere (N=299)

Figur 1 bryter ned idealkategoriene etter klasseindikatoren fra ISCO08. For alle tre grupper er omsorg- og prestasjonsidealer mest utbredt, selv om barn av ledere i litt større grad oppgir å bli inspirert av sistnevnte. Jeg anser derfor utvalget som for lite til å si noe presist om de minst utbredte idealkategoriene, annet enn at de finnes i norsk ungdomskultur. Samtidig mener jeg at det er grunnlag for å anta at omsorgsorientering og prestasjonsorientering er utbredt og kjent blant norske ungdommer. Selv om idealer som henviser til kunnskap, det å være autentisk og det å være engasjert også er relativt utbredt, spesielt blant gruppa hvor minst en av foreldrene har en ikke-akademisk bakgrunn, vil jeg i resten av denne analysen fokusere på de kvalitative aspektene ved de to mest utbredte idealkategoriene.

Omsorgsorientering

En av de viktigste idealkategoriene er knyttet til omsorg. Denne rommer idealer som å være omsorgsfull, å inngi tillit og å være lojal. Omsorgsorientering gyldiggjøres når informantene verdsetter empati, å få fram det beste i folk, å bry seg, være omtenkstom, inkludere, se eller tenke på andre.

I fokusgruppeintervjuene spurte jeg informantene om hvilke egenskaper de ville bruke for å beskrive sine inspirasjonskilder, men jeg var også ute etter fortellinger med referanse til faktiske situasjoner eller det levde liv. Noen av informantene fortalte om lærerne sine:

Ja, jeg hadde en norsklærer på videregående. Jeg følte at han på en måte brydde seg om hver enkelt-elev. Det virket på den måten at han så meg da, kanskje kom han og pratet med meg etterpå, kanskje han spurte om jeg ikke hadde det så bra, eller, jeg synes at – han var på en måte en lærer som brydde seg om elevene sine. Og at alle var på en måte synlig for ham. Og han kom ikke bare for å lære oss, men også for å støtte oss. Og være til stede (Dagny, 19 år).

Ada forteller også at hun motiveres av at læreren bryr seg. Hun deler en fortelling om en lærer som ga god tilbakemelding på et prosjekt hun gjorde i sjetteklasser, og dette betød fremdeles mye for henne mange år senere:

[... selv] om jeg på en måte [...] ikke ha[dde] gjort noe i livet [m]itt, men at [læreren] liksom vis[te] at han ha[dde] trua på meg da. Det gir motivasjon. Jeg føler at det er sånne lærere som har gitt meg mest. Ikke nødvendigvis bare faglig, men sånn generelt utover hele livet ditt, gir deg motivasjon til å gjøre noe som du kanskje hadde syntes var vanskelig dersom ingen brydde seg liksom (Ada, 19 år).

Ada kobler det å bli trodd på som barn med at det ikke nødvendigvis er fortjent, hun har jo ikke «gjort noe i livet». Det at læreren bryr seg, og har trua, kan også forstås i lys av at ikke alle lærere er sånn. Rakel forteller om en gang hun kjente på både det å bli forlatt og det å bli tatt vare på, etter at hun hadde gjort noe dumt:

Jeg ble tatt med falsk ID en gang. Jeg var ute sammen med en jente, som var gammel nok. Vi var venner, men ikke sånn at vi hadde kjent hverandre superlenge. Da jeg ble stoppa og fratatt min ID forlot hun meg, fordi hun hadde mer lyst til å gå ut andre steder i stedet for å stå der med meg. Så jeg ringte en venninne som jeg visste kom til å støtte meg. Og klokka var midt-på-natta ikke sant. Så kom det to biler, kjørende fra [sted-5-mil-utenfor-Oslo] til Oslo – full av mine venner – for å hente meg. [...] alle mine venner kom (Rakel, 19).

I denne fortellingen er det også omsorgen som er viktig. Rakel bor og studerer nå et annet sted i landet, men ser fremdeles på vennene hjemme som «venner som alltid kommer til å være venner». Julian, fra en storby på vestlandet, forteller også at han tenker på konkrete venner da jeg spør om hvem som inspirerer ham. Og han begrunner utsagnet slik:

[...] jeg [har] noen venner som gjør alt for vennene sine. Så hvis jeg hadde ringt de kl. 2 på natta, og hatt det drit, så kunne de eller jeg ha kommet, uten noe problem. Og det ser jeg veldig opp til. Og det går jo veldig tilbake til den – å sette andre foran seg [selv] (Julian, 19 år).

Ada hadde også kjent på ensomhet og lengsel, og fortalte om en venn som tok vare på henne da hun var på utveksling i England:

Og jeg hadde det ikke så veldig bra [der], fordi jeg hadde veldig hjemlengsel, i hvert fall de første månedene. Og han hang jo med meg hele tida. Vi var jo sammen hele tida. Og han sykla meg hjem på kveldene. Selv om han bodde en time unna. Og vi hadde jo ikke bil ikke sant, så vi bare syklet rundt, og han var med meg på trening, han var med meg på kafé, og han tok med meg ut på ting. Og vi hang sammen hele tida, og jeg har tenkt i ettertid da, at han så det behovet jeg hadde da, ikke sant. Og det beundrer jeg på en måte, at han så det behovet jeg hadde, og at han tok vare på noen som kanskje ... ikke nødvendigvis sånn at jeg bare satt der og sa herregud, «du må være med meg – kom»! Men mer som at han skjønte det at «kanskje du trenger det», liksom. Så det ser jeg litt opp til, og det prøver jeg å gjøre litt selv også ikke sant, å ta litt initiativ når jeg ser at folk trenger det og sånn (Ada, 19 år).

I intervjuene peker de unge mot omsorg som noe de har erfart eller opplevd. Noen har sett dem, lagt merke til dem eller brydd seg – og det er dette de først og fremst tenker på når jeg spør dem hvem og hva som inspirer dem.

I resultatene fra spørreundersøkelsen er det også lett å spore en tydelig verdsetting av omsorg i nesten 1/3-del av svarene. Jeg har tatt med info om kjønn, tro- og livssyn, hjemsted og foreldres yrkesbakgrunn for å vise mangfoldet i datamaterialet i tabell 5 og 6, og for å kunne diskutere hvorvidt idealene er gyldige på tvers av de demografiske variablene i spørreundersøkelsen.

Tabell 5: Gyldiggjøring av omsorgsidealer: Tenk på en person som virkelig inspirerer dere – hvem er dette, og hvilke egenskaper har vedkommende?

Kjønn	Livssyn	Sted vokst opp	Foreldres yrkesbakgrunn ⁸	Verdsetting
K	Troende	Bygd	2	Pappa. [Han er f]orståelsesfull, kjærlig, empatisk, samvittighetsfull, humoristisk
M	Ikke-troende, statskirka	By	1	Min far, [han ...] jobber [...] hardt for at andre skal ha det bra.
K	Ikke-troende, statskirka	Bygd	Mangler	Ein lærer på VGS som inspirerte heile klassen, [han er] ein god person tvers gjennom. Gjorde læringa mykje kjekkare og lettare. Var engasjert, ivrig, hjalp elevane heilt til dei skjønte det, ga ikkje opp, hyggelig mot alle, ser kvar enkelt person, tilgjengelig om det var skulereletert eller personlig.
M	Troende, alt. kristen	By	1	Lærer i naturfag, kjemi og biologi på VGS. Vedkommende ser alle og ønsker alle alt godt.
K	Ikke-troende, statskirka	By	3	Det er de ansatte på fritidsklubbene. De var varme gode mennesker som var åpen for alle menneskene som kom innom. De var omtensomme, morsomme, og lett å snakke med.
M	Troende, alt. kristen	Storby	2	Jesus – blant annet moralsk forbilde. God, snill, rettferdig, opptatt av å ikke dømme.

8. 1: foreldre hvor minst en er leder, 2: foreldre/foresatte hvor minst en har akademisk utdanning, 3: foreldre med fagutdanning/håndtverker/ufaglært. Se nærmere tabell 3.

K	Ikke-troende, muslim	By	3	Min bestemor. Hun er mentalt sterk og har gått gjennom mye forferdelig gjennom livet sitt. ⁹ Likevel klarer hun å være omsorgsfull, empatisk og hyggelig mot alle hun møter. Hun er lite fordomsfull og veldig åpen. Og selv om hun bare har gått på skole i 4 år, er hun likevel utrolig lærevillig, og ønsker å lære om andres syn og sette seg i deres sko. Hun er utrolig generøs og fantastisk godhjerta. Hun setter alltid alle andres behov foran sine egne. Hun blir respektert av både ungdommer og andre voksne, og er fabelaktig til å kommunisere med ungdommen.
M	Ikke-troende	Bygd	2	Bill Gates. Intelligent og har bidratt til store framskritt i den teknologiske verden. Bruker formuen sin uselvisk, og hjelper verden med å forske på sykdommer, og hjelpe folk i nød. Virker som en utrolig flott fyr.

I hovedsak benyttes omsorgsidealer for å beskrive konkrete relasjoner til spesielt nære og i noen grad også institusjonelle forbilder. Som det fremgår av tabellen er det også flere som trekker fram medierte rollemodeller som omsorgsfulle. Flere kristne trekker fram Jesus som en rollemodell, direkte relatert til et eksplisitt omsorgsideal: Jesus er god, han ser deg, elsker deg.

Omsorgsidealer gyldiggjøres på tvers av de demografiske variablene i spørreundersøkelsen, selv om det er en overvekt av kvinner som trekker fram omsorgsegenskaper på spørsmålet om hvem og hva som inspirerer (58 %). Troende ungdom oppgir også i noe større grad enn ikke-troende å bli inspirert av omsorgsidealer (56 %). Omsorgsidealer blir i litt større grad nevnt som inspirerende av ungdom som har minst en forelder med en akademisk utdanning (32 %), eller ungdom hvor en eller begge foreldrene har en lederposisjon (29 %), og i minst grad av barn med foreldre uten akademisk utdanning (26 %).

Prestasjonsorientering

Den andre utbredte idealkategorien fra materialet mitt er knyttet til prestasjon, eller det å hevde seg på ulike vis. Ulike prestasjoner blir i intervjuene verdsatt som inspirerende eller betydningsfulle. Prestasjoner verdsettes imidlertid med referanse til resultater, det å jobbe hardt, være iherdig, det å ha en sterk vilje, eller det å klare noe på tross av motgang. Beskrivelser av å hevde seg, gjerne i konkurranse med andre, er også plassert her. Kategorien treffer også beskrivelser av rollemodeller som gjerne fremstår med «karakter», personer som er standhaftige, selvstendige og har evne til selvkontroll.

Da jeg spurte hvem som inspirerte ham, beskrev Lars de to eldre brødrene sine:

Med en gang, så er det den egenskapen jeg ser på – viljestyrken deres. Altså, begge to er i militæret og har jobbet kjempehardt for å komme inn der. Kanskje spesielt han ene, for han kom ikke inn førsteåret. Han feilet på opptakskravene. Også jobbet han beinhardt, også kom han inn neste år. Jeg ser på en måte at – han gir aldri opp, på det han virkelig vil (Lars, 19 år).

9. Her er det først en typisk mot-alle-odds-referanse (mentalt sterk på tross av å ha gått gjennom mye forferdelig), noe som isolert kan kategoriseres som prestasjon (se under).

Lars beskrev dette som en suksesshistorie som flere i slekta anerkjente, og han kunne tenke seg å prøve å komme inn på befalsskolen selv. Rakel har jeg så vidt introdusert over. Hun har asiatisk mor og norsk far. Da jeg spurte henne om hvem hun ble mest inspirert av, svarte hun «mamma»:

Fordi hun har jobbet så forferdelig hardt i hele sitt liv. Familien min kommer fra et sted i jungelen ... hvor de har måttet jakte, fiske og skaffe seg mat på den gammeldagse måten. Litt handel iblant kanskje, de dro kanskje sånn to ganger inn til byen i året ... Og måtte dra fra foreldrene sine tidlig da, for å gå på skole med storebroren sin. Så hele livet hennes så har hun jo hatt det ganske hardt, vanskelige kår, fikk storebroren min da hun var svært ung. [...] Og – ja så fødte hun meg i Norge. Og storebroren min var jo [asiatisk]. Så han måtte bli i [land i Asia], fram til mamma fikk seg statsborgerskap. Det måtte hun jobbe hardt for å få til. Og mens hun var alenemor for meg så var hun på sånn videregående, sånn voksenopplæring. Fordi hun ikke fikk gjort det i [land i Asia]. Og nå studerer hun. Så jeg er veldig stolt av hvor langt hun har kommet. Og hun sier at «ting som har skjedd i livet ditt, definerer deg IKKE. Det er hva du velger å gjøre med det» (Rakel, 19).

Rakel legger imidlertid til at hun først nylig har blitt oppmerksom på disse egenskapene ved sin mor.

Jeg vil bare si at hvis dette [intervjuet] hadde vært for et par år siden, så ville ikke jeg ha svart moren min. Fordi vi har egentlig gjennom min oppvekst – aldri hatt et spesielt godt forhold. Men nå når jeg har vokst opp litt, selv om jeg har hatt det vanskelig, så ser jeg jo hva hun har gått gjennom, og hvilke kvaliteter som gjør at [hun] er den jeg ser opp til i dag (Rakel, 19).

Det å overkomme motgang, og stå i det, blir omtalt som en prestasjon. Men en prestasjon kan også gyldiggjøres i form av konkrete resultater, som deltakelse i konkurranser. Charlotte velger også sin mor som inspirasjonskilde, og forklarer dette med morens viljestyrke:

Min mor fikk brystkreft i fjor, omtrent på denne tiden. Og hun har vært veldig sterk, og aldri vært negativ, hun er veldig positiv, hun har jobbet veldig hardt for å bli frisk, f.eks. hun har vært med på konkurranser som hun også har vært med på før, f.eks. [regional mosjonskonkurranse med konkurranseklasse], jeg vet ikke om du har hørt om det, [Joda, svarer jeg] der løp hun selv om hun var syk, så ville hun, hun kjempet veldig hardt da, og hun gjorde det ganske bra der, og det synes jeg er veldig inspirerende da, og det viser hvordan hun takler ting (Charlotte, 19 år).

Mens omsorg ofte blir omtalt som noe de unge har erfart, er prestasjoner gjerne knyttet til egenskaper informanten har observert eller erkjent. Det er imidlertid få som prater om det å tjene mye penger eller det å ha en flott kropp. Snarere blir rollemodellene knyttet til ambisjon, viljestyrke og det å mestre eller overvinne motgang. Dette inntrykket bekreftes i svarene fra spørreundersøkelsen.

Tabell 6: Gyldiggjøring prestasjonsidealer

Kjønn	Livssyn	Sted vokst opp	Foreldres bakgrunn	Verdsetting
K	Ikke-troende, hindu	Storby	1	Min mor inspirerer meg. Hun er skikkelig tøff og viser hvordan hardt arbeid lønner seg. Hun er aldri redd for å ta store beslutninger og lar ingen kødde med ho.
M	Troende, Muslim	Storby	3	Bestefaren min: sterk, selvstendig, aldri avhengig av hjelp fra andre, smart, suksessfull.
M	Ikke-troende	Tettsted	2	Onkelen min. Han blei mobba i barndommen siden han ikkje spelte fotball osv., men elska teknologi. Han fortsatte med data og har skapt et bra liv for seg sjølv som programmerar.
K	Ikke-troende	Storby	1	En av professorene på fakultetet mitt ([anonymisert] – [anonymisert]). Hun er utrolig kunnskapsrik, flink pedagogisk, og alltid blid. Hun har en vellykket karriere, som hun også har klart å kombinere med et familieliv, og hun er ekspert på et tema som jeg selv har veldig lyst til å jobbe med. I tillegg er hun veldig pen og søt, og selv om hun ikke har sagt noe om det så vil jeg tro at hun har måttet heve hodet høyt over mye slibrige kommentarer og drit fra menn i [fag]miljøet – noe jeg selv, bare som student på andre året, har fått smake litt på.
M	Ikke-troende (Statskirka)	Storby	1	Petter Northug. Han har vist mange ganger at han kan prestere som best når presset er høyest, og det virkelig gjelder. Han opptrer som en fullkommen vinner og har vist hvordan man skal takle press.
M	Troende, alt. kristent tros.	Bygd	2	Tristam – min favorittartist. Fremstår organisert og målrettet, prøver stadig å forbedre seg selv. Veldig flink til det med selvlæring, og å pushe seg selv til å bli flinkere.
K	Ikke-troende	Tettsted	3	Maja Ratkje – en norsk komponist som gjennom hele sitt liv har kjempet seg gjennom en mannsdominert bransje og fortsatt med noe hun virkelig tror på.
K	Ikke-troende (Statskirka)	Bygd	2	Marit Bjørgen: for at hun alltid er en maskin og presterer.
M	Ikke troende (Statskirka)	By	1	Elon Musk [...]. Kontroll, hardtsatsende og dyktig.
M	Ikke-troende	By	1	Olav Thon. Bygget seg stor og rik fra bunnen, selv i en alder av over 90 år driver han med forretninger og han ønsker at flere skal nytte av sin suksess.

I spørreundersøkelsen verdsettes prestasjoner også i stor grad i beskrivelsen av de aller nærmeste, men i tillegg brukes prestasjoner i større grad enn omsorg for å beskrive kjendiser, idrettsutøvere, artister og entreprenører. Marginalt flere menn (52 %) viser til prestasjonsidealer enn kvinner. Av de som er troende, er det 45 % som trekker fram prestasjonsidealer som viktig. Prestasjonsidealer blir oftere referert blant ungdom som har minst en forelder som jobber som leder (38 %), og sjeldnere blant ungdom med foreldre uten akademisk utdanning (21 %). Dette er en langt større prosentvis forskjell enn ved omsorgsorientering (se over), noe som kan skyldes at verdsetting av prestasjonsorientering i større grad enn omsorgsorientering er relatert til klassebakgrunn.

Fra det generelle til det partikulære

Hvilken rolle spiller disse idealene i norsk ungdoms dagligliv? For å svare på dette, vil jeg kort beskrive hvordan informantene fra fokusgruppeintervjuene viser til disse generelle idealkategoriene når de forteller om personer, hendelser eller situasjoner.

Som jeg viste over, muliggjør omsorgsidealer verdsetting av det sosiale, og det å ta vare på hverandre. Men informantene trekker også veksler på omsorgsidealer når de kritiserer kropps- eller skolepress. Nina (20) trekker en grense mot andre som «ikke hadde noe sosialt liv fordi de var så opptatt av at kroppen skulle se fin ut, og at de skulle få gode karakterer». Flere informanter mener at det ikke er «lov» å være fornøyd med seg selv, eller som Ingrid (19) formulerer det «at det er noe i dagens samfunn som gjør at [vi unge] får komplekser, og skaper oss selv dårligere enn det vi er». Informanter refererer til omsorgsidealer for å legitimere at de av og til velger sosiale eller avslappende aktiviteter som å se film eller serier med andre, foran trening eller studier. Omsorgsidealer gjør det mulig å forvente å bli møtt med forståelse og bli tatt vare på, i møte med slekt, venner, bekjente og lærere. Martin (20) skiller mellom lærere som faktisk bryr seg: «Og – du merket [...] at han genuint brydde seg da. Det er forskjell på de som faktisk bryr seg og de som bare later som om de bryr seg da.» Flere nevner også at de har sine beste minner fra turer, hvor det sosiale samholdet mellom familiemedlemmer eller venner blir nevnt eksplisitt.

Prestasjonsidealer benyttes for å legitimere det å jobbe hardt, og fokusere på f.eks. skole, studier, karriere eller noe man brenner for. Flere har den forståelsen at press er bra. Lars (19) sier: «Press – i form av leveringsfrister, framføringer og gode karakterer er positivt, i hvert fall inntil en viss grense [...]». Prestasjonsidealene gjør det mulig å verdsette det å sette seg mål og være hardtarbeidende og produktiv, og sette seg langsiktige mål: «Helt siden ungdomsskolen har jeg hatt ambisjoner om å studere jus, og å bli advokat» (Ada, 19 år). Idealene kan også brukes til å forstå seg selv. Flere informanter fremhever at de er gode på å gjennomføre. Julian (19) forteller at han «[...] er liksom veldig sånn resultatorientert. Hvis jeg bestemmer meg for å gjøre noe, så skal jeg på en måte å gjøre det, ja, uansett».

Få av informantene er villige til å innrømme at de velger vekk venner eller relasjoner fordi de har egne mål, eller fordi de har jobbet hardt med egne oppgaver, selv om enkelte forteller om venner som «fader» eller forsvinner. Men to har bortprioritert det sosiale for en periode, til fordel for å påta seg organisasjonsverv:

Samtidig føler jeg at jeg ofrer litt. Det jeg først og fremst ofrer er nok mer når man blir liksom fysisk og psykisk dårlig av det, da ofrer man jo helsa liksom. Også har jeg hatt om kronisk stress på videregående og i psykologien, så da tenker man jo med en gang shit shit shit, så da ofrer du jo litt sosialt også (Ivar, 19 år).

... for min del på VGS så var det veldig sånn at jeg satte til sides det sosiale, fordi jeg hadde mestring i politikken, og plutselig så var læringskurven kjempebratt, og det siste året på VGS også så ofret jeg en del oppmøte på skolen, for å delta i en veldig omstridt sak da, i fjor, der hvor det var folkeaksjon, og jeg var kjempeengasjert i debatter óg, og da så hadde jeg ikke tida, døgnet hadde absolutt ikke nok timer, og ting kræsjet jo hele tida. Så jeg satte til side alt det sosiale utenom familien og politikken (Heidi, 19 år).

Selv politisk engasjement blir altså ikke omtalt som spesielt høyverdig, snarere blir det omtalt som et offer.

Kompromiss

Omsorg og prestasjon står ikke alltid i et motsetningsforhold. Noen unge beskriver det som en prestasjon å mestre den kompliserte helheten, selve livet – hvor også relasjoner inngår:

For eksempel min onkel da, den viljestyrken da – viljestyrke – at de får til det de ønsker. Og det er ikke bare det som betyr noe, men også interesse da. Folk som kan ha – flere baller i luften samtidig da. Det er ikke nødvendigvis bare karriere som betyr noe, men at de har tid også til å bruke på andre ting. Familie, hobbyer, div. interesser. Folk som klarer å balansere det på en fin måte, de inspirerer synes jeg (Martin, 20 år).

[...] jeg er frivillig i kreftgruppen. Og hun som er gruppelederen vår, hun studerer, men likevel har hun tid til å være leder, hjelpe på arrangementer, hun skal bidra på krafttak mot kreft, hun har alltid tid til å trene, hun lager alltid god mat, hun inviterer oss hjem hvis vi skal ha møter, og hun er en god leder, og hun klarer likevel å gjøre mye selv, men hun klarer også å delegerer arbeid ut til andre, uten at det blir en tyngde for henne eller oss. Også er hun veldig grei, og hun bryr seg om oss, hun bryr seg om de vi jobber for (Nina, 20 år).

Ifølge Martin og Nina kan altså omsorg og prestasjoner inngå i et slags kompromiss, ideal-kategoriene virker sammen, balanserer hverandre. Antakelig reflekterer disse to utsagnene verdier mange norske ungdommer i dag forstår som legitime, og som mange også vil strekke seg etter å oppnå.

Idealer blant norsk ungdom

Mens norsk ungdom i senere tid er beskrevet som uten et felles prosjekt, opptatt av det samme som foreldrene eller drevet av en sterk indre disiplin, viser denne analysen at det i hvert fall finnes noen legitime idealtrekk som mange unge deler. Hvis resultatene kan sammenlignes med Teigen mfl. (2000), er ungdommene jeg har undersøkt i mindre grad opptatt av å være autentiske, ubundet eller å «være seg selv» enn ungdommer på 90-tallet. Mens de nære relasjoner var viktig også den gang, ble disse i stor grad koblet til moralske og sosiale kvaliteter. I lys av Ungdata-undersøkelsene ser båndene til foreldre og foresatte ut til å ha blitt styrket ytterligere i dag, men i mitt utvalg begrunnes det med at foreldre er inspirasjonskilder like mye som at foreldrene har oppnådd mye i livene sine, eller at de tåler motgang, som den familiære eller sosiale relasjonen i seg selv.

Når det gjelder individualiseringsstesen som er beskrevet i Krange & Øia (2005) og Foros & Vetlesen (2015), støtter mitt materiale i hvert fall at dagens unge er selvbevisste og selvrefleksive. Men det er ikke like entydig at unge i dag er drevet av en sterk indre disiplin, fordi prestasjonsidealene som gyldiggjøres er en viktig del av kulturen de unge lever i, innad i familier, blant venner, i institusjoner som i offentligheten ellers.

Snarere kan utbredelsen til omsorgsidealene, og det at nære relasjoner har fått styrket betydning i løpet av noen tiår, tyde på at mange unge ønsker emosjonell og sosial støtte for å håndtere større press. Den typiske norske oppveksten med involverte foreldre og sterke institusjoner, bidrar i så fall til å både skape press og bidra til at prestasjonspresset for mange er håndterbart og utholdelig.

Utviklingen går likevel feil vei. Ungdata-undersøkelsene viser at litt flere unge rapporterer om psykiske helseplager for hvert år. Hvorfor gjelder dette i størst grad kvinner? En mulig tolkning ut fra denne undersøkelsen er at selv om noen flere kvinner verdsetter omsorgsidealer enn menn, verdsetter de prestasjonsidealer i like stor grad. Kvinner gjør det også resul-

tatmessig bedre både på ungdomsskolen og videregående. Det kan dermed være slik at flere unge kvinner enn menn lever med et kognitivt dobbeltpress, med krav, lyst og evne til å både prestere og yte omsorg.

Den offentlige debatten om ungdom og skole handler ofte om marginalisering, motsetninger og forskjeller. Det som gjør det fransk-pragmatiske perspektivet fruktbart, er at det tegner en empirisk basert skisse av dagens ungdomskultur som jeg tror de fleste unge vil kjenne igjen, samtidig som det bidrar til å synliggjøre at dagens unge har noe til felles. Både den unge muslimen og den unge sekulære human-etikeren, kjenner antakelig til noen som inspirerer dem med sitt pågangsmot og evne til å både klare seg og ta vare på andre i en tøff verden.

Selv om klassebakgrunn og institusjonelle strukturer spiller en viktig rolle for unges livsvalg og livssjanser, finnes det også en mer refleksiv side i den norske ungdomskulturen, som i mitt materiale manifesterer seg til dels på tvers av kjønn, tro, klasse eller bosted: Resultatene skisserer en ungdomskultur hvor de fleste har vokst opp i velstand, og tilbragt mer av tiden i skole- og utdanningsinstitusjoner enn sine foresatte, men som møter økte samfunnskrav med kunnskap og tilpasning. Dagens unge blir da i mindre grad enn tidligere opptatt å være unike eller seg selv, og i større grad orientert mot verdier som vil kunne gi uttelling senere i livet – trygge relasjoner og gode resultater.

Undersøkelsen er finansiert av interne midler ved ILU/NTNU. Takk til Gro Hellesnes, Johs. Hjellbrekke, Viggo Vestel, Magne Flemmen og Mette Andersson og to anonyme fagfeller for hjelp, inspirasjon og tips. Alle feil og mangler er likevel selvsagt bare mitt ansvar.

Referanser

- Andersen, G., & Mangset, M. (2012). Er forestillingen om det egalitære Norge resultatet av en målefeil? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, (2).
- Bakken, A. (2016). *Ungdata 2016. Nasjonale resultater*. (Nova Rapport 8/16). Oslo: Nova.
- Bakken, A. (2017). *Ungdata 2017. Nasjonale resultater*. (Nova Rapport 10/17). Oslo: Nova.
- Bakken, A. (2018). *Ungdata 2018. Nasjonale resultater*. (Nova Rapport 8/18). Oslo: Nova.
- Boltanski, L. (2012). *Love and justice as competences: three essays on the sociology of action*. (C. Porter, Overs.). Cambridge; Malden, MA: Polity.
- Boltanski, L. & Chiapello, E. (2005). *The new spirit of capitalism*. London; New York: Verso.
- Boltanski, L. & Thévenot, L. (1999). The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory*, 2(3), s. 359-377. Hentet fra: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/13684319922224464>
- Boltanski, L. & Thévenot, L. (2006). *On justification : economies of worth*. Princeton: Princeton University Press.
- Eriksen, I. M., Sletten, M. A., Bakken, A. & Von Soest, T. (2017). *Stress og press blant ungdom* (No. 6/17). Oslo: Nova.
- Foros, P. B. & Vetlesen, A. J. (2015). *Angsten for oppdragelse* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Haugseth, J. F. (2014). Forenklingens verdiverden. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 55(04), s. 440–469.
- Hellevik, O. & Hellevik, T. (2016). Verdier og verdiutvikling. I I. Frønes & L. Kjølørød (Red.), *Det norske samfunn*, bind 3, s. 58–89. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Huang, L., Bruun, J., Lieberkind, J. & Arensmeier, C. (2018). Nye tall om ungdom. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18(1). Hentet fra: <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/3006>

- Jagd, S. (2011). Pragmatic sociology and competing orders of worth in organizations. *European Journal of Social Theory*, 14(3), s. 343–359. <https://doi.org/10.1177/1368431011412349>
- Krange, O. & Øia, T. (2005). *Den nye moderniteten – ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag AS.
- Lemieux, C. (2014). The Moral Idealism of Ordinary People as a Sociological Challenge: Reflections on the French Reception of Luc Boltanski and Laurent Thévenot's On Justification. I S. Susen & B. Turner (Red.), *The Spirit of Luc Boltanski: Essays on the «Pragmatic Sociology of Critique»*, s. 153–170. London: Anthem Press.
- Michalos, A. C. (Red.). (2014). International Standard Classification of Occupations (ISCO). I *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 3336–3336. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_102084
- Nordahl, T. (2012). *Hjem og skole – Hvordan etablere et samarbeid til elevenes beste?* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Teigen, K. H., Normann, H.-T. E., Bjorkheim, J. O. & Helland, S. (2000). Who Would You Most Like to Like? Adolescents' ideals at the beginning and the end of the century. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 44(1), s. 5–26. <https://doi.org/10.1080/003138300114466>
- Øia, T. & Vestel, V. J. (2014). Generasjonskløfta som forsvant – et ungdomsbilde i endring. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 14(1). Hentet fra: <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/978>